

קנוניה

על ספרו של אורי מילשטיין,
עלילת-דם בדיר-יאסין. הספר השחור,
תל-אביב: המדרשה הלאומית
והוצאת שרידות, 2007, 234 עמודים
ותקציר באנגלית, 88 ש.

אביתר בן-צדף

ותר מכל מחבר במדינת ישראל
הצליח אורי מילשטיין להצמיח לו
מבקרים חריפים, שרק משמע
שמו גורם להם עוויות קשות. יחד
עם זאת, אחרי כארבעים שנות מחקר
ואיסוף שקדני של חומר על מערכות
ישראל, אין הרבה היכולים להשתוות
למילשטיין בהיכרותו העמוקה את
מערכת ביטחוננו. הספר החדש של
מילשטיין הולך בנתיבו הרגיל –
תוקף את הפרות הקדושות ובוועט
בקצונה הבכירה מאוד, שחלקה נחשב
מאז ומתמיד לבני-עליון נבחרים,
שמעשיהם אינם ראויים לבדיקה
בידי בני-תמותה מקרב נתיניהם.

מילשטיין אינו תלמיד נאמן של חנה
בבלי ושל מורים אחרים בתורת
הנימוס. הוא אינו קד קידה בפני
מורמים-מעם ואינו מצטרף למקהלת
אומרי שבחיהם. אדרבא, נדמה, שהוא
מנסה למצוא פגם בכל מי שהגיע
לעמדת בכורה במערכת הפוליטית

אביתר בן-צדף הוא עמית מחקר במכון
הבינלאומי למדיניות נגד טרור במרכז
הבינתחומי הרצליה. לשעבר עורך
כתב-העת מערכות בצה"ל. מאמרים
מפרי עטו ראו אור בנתיב.

החיים כולם הם, לאצ"ג, החומר
שממנו הוא קורץ את שיריו.

זוהי שירה של כוח, גם כשהיא
מבטאת סבל וחורבן. כמה היא
רחוקה משירת הבכיינות והיללנות
שזה שני עשורים ומעלה נותנת את
הטון בשירתנו! והכוח אצל אצ"ג הוא
פן אחר של תאוות החיים.

זוהי שירה של חופש מוחלט, שבה
המשורר מרשה לעצמו (זה הביטוי
הנכון) להשתמש בכל רובדי הלשון,
בכל האסוציאציות ובכל הצורות
הספרותיות כדי לבטא את עצמו
באופן המשוחרר ביותר האפשרי.
אילו ניסו אנשי הממסד אז לקבל
את אצ"ג כמו היום, היו משולים
לגמדים המנסים לאסור את גוליבר
בכבלים-חוטים. אצ"ג היה קורע את
החוטים הללו בקלות. חירותו
האמנותית, שלפעמים היא פרועה
מאוד, מצטרפת לתחושת הכוח
ולאהבת החיים שלו.

מכל האמור לעיל אנו מגיעים לקו
האופי האחרון: זוהי שירה של
בדידות. בדידותו של אצ"ג לא
הייתה מקרית אז, ואיננה יכולה
להימוג היום. בדידות זו היא בעצם
טבעה, וטבע זה הוא בעצם מיקומה
ב"סעיף סלע עיטם". כך רצה אצ"ג.

כך רוצה אצ"ג. כך יאה לאצ"ג.
הדורות שלא הכירו את המשורר
אישית, וכותב דברים אלה ביניהם,
יכולים להתקרב אליו לא בדרך
ממוסדת, אלא מתוך געגועים
שבתוככי הנשמה. כל אימת
שנוקעת נפשנו מקטנותו של הדור,
מקטנותה של הספרות העכשווית
ומקטנותם של משוררים אחרים,
אנו מנסים לחזור אליו, בחלום, רק
בחלום, ולהתקרב אליו באמצעות
שיריו; לא מתוך חביקה
מלאכותית, אלא מתוך תיגר
ותגרה; לא כחסידי שוטים, אלא
בהתנצחות ובמאבק. ומתוך כוח.

לאחר, לתיקונו. ואותה אירופה,
שהקיאה את יהודיה בשנים
1939-1945, עלולה לשלם מחיר
שאינו נורא ממנו אם לא תתקן את
יחסה ליהדות ותכיר בחובה
התרבותי ליהודים (דבר זה מופיע
בבירור בסוף 'רחובות הנהר', בשיר
"הצרצר מגיד חיל בדומיה אחרינו").
אצ"ג האמין שהנצרות כולה
תקרוס אם תתנתק משורשיה
היהודיים. אם אנו באים לשפוט
השקפה זו sub specie aeternitatis
(בהיבט של הנצח – שפינוזה),
ייתכן שצדק. מאות שנים היו
צריכות לחלוף עד שמי שהוא מבין
אבות הכנסייה המודרניים יבין
באופן עמוק את הדבר הזה, אבל
המשורר ראה זאת במאה הקודמת.
וגאולת העולם נראתה לו אפשרית,
בתנאי שהיא תושתת על גאולת עם
אברהם.

כמה מבינינו יכולים להבין את
מלוא הרוחב ומלוא העומק של
תפיסת עולם זו? בעידן שמדברים
בו על התנגשות ציביליזציות נראים
רעיונותיו של אצ"ג רלבנטיים יותר
ויותר, ועדיין אין אנו תופסים
לחלוטין את השלכותיהם. עמדה זו
נידונה להיות בודדה, גם לאחר
שהתקבלה. ובפרדוקס זה נראה,
שכל כמה שדוברי הממסד דהיום
מנסים לחבק את אצ"ג ולאמצו אל
חזם, הם עושים לו אולי עוול גדול
יותר מזה שעשו לו אבותיהם
הרוחניים, אלה שהדירו ורדפו
אותו.

שירת אצ"ג היא שירת גבהים.
שירה של נשמה גדולה התובעת
מעצמה ומאחרים תביעות החורגות
משגרה. אי אפשר להיות במחיצתה
של שירה זו מתוך נינוחות. זוהי
שירה שהיא קודם כול (למרבה
הפלא!) נועה באהבת חיים – לא
אהבת חיים של נהנתנות אלא אהבת
חיים אקסטטית – והיא חובקת
את כל רובדי החיים: מן היומיומי
ועד ההיסטורי, מן הבשרי ועד
הרוחני, מן הארוטי ועד הדתי.

ובמערכת ביטחוננו (לפעמים הקבוצה זהה).

גילוי נאות: אני שותף לחלק מביקורת מילשטיין על מערכת הביטחון ועל צה"ל, ואף כתבנו יחד כמה מסמכים, שאחד מהם משמש אפילו לספר הזה.

הפעם, מנסה מילשטיין להפריך מיתוס ישן: את הטבח בדיר-יאסין. עבדתי שנים עם מרדכי רענן – מפקד אצ"ל בירושלים בתש"ח – ושמעתי לא-פעם את תסכולו על שההיסטוריה של הקרב על ירושלים בתש"ח משובשת, מעוותת ואינה חולקת ל"פורשים", לאנשיו ולו את הכבוד הראוי להם. כמו רבים מהלוחמים בירושלים בתש"ח – רענן תיעב את דוד שאלתיאל, המפקד הכושל של מחוז ירושלים (חטיבת "עציוני"). אך הוא הקדיש לא-מעט מחשבה וכעס לחלקה של המנהיגות המדינית בכישלון הקרב על ירושלים בתש"ח.

אחרי מלחמת יום הכיפורים, חקרתי את לחי"י בתש"ח. כמעט ללא מאמץ מצאתי הרבה פרקות בגרסות הרשמיות של קרבות רבים בירושלים – כולל באגדה, שהיה מצור על ירושלים, שהנה מרכיב יסודי באתוס הישראלי.¹

רענן היה בטוח – כמו רבים ממרואייניי מלחי"י – שירושלים הופקרה בתש"ח; ואפילו אני התייחסתי לכך כאל אובססיה פרטית שלו, למרות שלא חלקתי על דעתו. לא זומן נתקלתי במאמר מעניין מאוד של אהרן לירון (אלטשולר)², המספר כיצד בשנות החמישים עיכבה הצנזורה הצבאית את ספרו על הגנת העיר העתיקה בירושלים.³ לירון – עד ראייה כואב לקרבות, לשבי ולמסכת ההשתקה – קובע כעת:

מאז ימי תש"ח נעשו הלחימה ברובע היהודי בירושלים העתיקה ונפילתו בשבי לציר של חיי. לאחר שסיימתי את כתיבת הספר "ירושלים העתיקה במצור ובקרב", הצנזורה עיכבה את פרסומו עד 1957 ...

אני היחיד ש"מוכתר" הרובע היהודי, הרב מרדכי וינגרטן, הודה בפניו שההסכם [הכניעה של הרובע] בידיו.... כיום משפחתו מכחישה שההסכם נמצא בידיהם. תיעדתי כל מידע שהגיע לידי, הגבתי על פרסומים בעיתונות, מניתי רשימה ארוכה של שגיאות בספרו של דב יוסף [מושל ירושלים] "קריה נאמנה", ולא רצו לפרסמה ב"מעריב". בספרו של דב יוסף מצאתי סקירות שנלקחו מספרי בשינוי סגנון.

אחרי 42 שנות ציפייה, כאשר נפתחו מסמכי תש"ח לעיונם של חוקרים, מיהרתי להתקשר עם מיכאל קאופמן (מיקי), מנהל הארכיון [צה"ל], והגעתי למשרדו ...

במחקרי בארכיון [צה"ל] הצטבר אצלי חומר למאמר שקראתי לו: "המערכה בירושלים העתיקה בתש"ח – משחק מכור". במאמר הראיתי איך הוסווה ההסכם לחלוקת ירושלים עם הצד הערבי שהביא להפקרת הרובע היהודי, ואיך דאג דוד שאלתיאל שהעיר העתיקה לא תיכבש בידיו.

"ב"קתדרה" [כתב-עת לתולדות ארץ-ישראל] סירבו להדפיסו ... יום אחד התברר לי שאחד מחברי המערכת הוא חוקר יומניו של בן-גוריון.⁴ בכנס שהוקדש לנפילת הרובע היהודי בחוג הביטחוניסטי, המתכנס ברמת אפעל,⁵ דיברתי על הנושא, ואז התפרץ לעומתי אותו חוקר וצעק: "איך אתה מעז לדבר נגד בן-גוריון?! הבנתי את סיבת הפסילה. שיינתי את שם המאמר, ובמקום "משחק מכור" כתבתי "משחק שגוי", כדי שיהיה קל יותר לעכלו. המאמר פורסם ב"חוברת המאה ועשרים של אריאל" ב-1997.⁶

כשעבדתי כעורך ב"מערכות", יצאו לאור בהוצאה זו שלושה ספרים מעניינים. האחד על הקרב של

חטיבה 7 לפריצת הדרך לירושלים,⁷ השני על הגנת ירושלים עצמה,⁸ והשלישי – המעניין מהם – זיכרונותיו של אלוף אליהו (כהן) בן-חור.⁹ ניסיונותי להעיר ולהאיר על טעויות עובדתיות בשני הספרים הראשונים נדחו. אל תבלבל אותנו עם עובדות, רמזו לי הממונים עליי בהוצאה הצבאית. היום אני יודע, שהמשחק היה גדול עלי ועליהם.

מבחינה זו, ספרו של מילשטיין סוגר מעגל כחמישים שנה אחרי ספרו של לירון, ומנסה לרדת לשורשיהם של שני אירועים מפורסמים בקרב על ירושלים: כיבוש דיר-יאסין והטבח בשיירת "הדסה". תוך כך, הוא דן בקרבות "הראלי", בהקרבה המיותרת של הל"ה ושל קבוצות אחרות, בנפילת גוש עציון.

קשה לחקור בארץ

הבעיה הראשונה במחקר היסטוריה צבאית בארץ היא הנגישות הקטנה לארכיונים רשמיים. לצערי, נכוויתי בעניין – גם במחקרי לפני יותר משלושים שנה על לחי"י, גם במחקרים אחרים שניסיתי ליזום, וגם במחקריי הנוכחיים על מלחמת יום הכיפורים. באחרונה השלים משרד הביטחון מהלך תמוה, שכיסא אל ארכיון צה"ל את הארכיונים של "ההגנה", של אצ"ל ושל לחי"י. כך, באמצעות צעד כביכול-מינהלי (איחוד ארכיונים), מנסה הממסד הביטחוני להכשיל כל אפשרות לחקור את ההיסטוריה שלנו. בפועל, מי שהצליחו לשים יד על תיקים בארכיונים הללו, או גנבו דונמים של מסמכים עם שחרורם משירות (עמ' 134), זכו ייאלצו החוקרים לעמוד בקריטריונים הנוקשים של ארכיון צה"ל, שזכו לביקורת נוקבת של מבקר המדינה כמוונים להכשיל מחקר.¹⁰

"מי שאינו לומד מן ההיסטוריה סופו לחזור עליה", אמר סנטיאנה.

בהעדר מחקר היסטורי – אנחנו, למעשה, מבססים את ההיסטוריה הצבאית שלנו על סברות-כרס של חוקרים מקורבים ואינטרסנטיים (שקיבלו רשות להיכנס לארכיון צה"ל בתמורה למחקרם המ:טה) ועל פרסומים רשמיים. דרך אגב, רובם של הפרסומים על ההיסטוריה הצבאית שלנו נמצאים בס:גה (ז'אנר) "מורשת קרב" – פרסומים, שיוצרים מפקדים ופוליטרוקים כדי להאדיר יחידותיהם ואת עצמם. ספר בולט בסוגה זו הנו, ילקוט הכוזבים.¹¹ על "מורשת קרב" ספק אם ניתן לבסס מערכת הסברה לחיילים, כיוון שהיא מיתולוגית ולא עובדתית. אצלנו משעינים עליה את כל ההיסטוריה הצבאית ואת לקחי המלחמות; וזה רק אחד מליקויי צבאנו, הניכרים ברוב מעשיו ומחדליו בעיקר בארבעת העשורים האחרונים.

בדונה בדיר-יאסין

הכפר הערבי דיר-יאסין במערב ירושלים (כיום – באזור בית-החולים גבעת שאול) שלט על הדרך לירושלים, והפריע לתכניות "עציוני" להרחיב את השימוש במנחת מג"ש (מסלול גבעת-שאול) בירושלים, כדי שישמש את התעבורה האווירית לעיר, שישבה בדד, ועל פי המסופר, הייתה נצורה.¹² "מג"ש" ... כמעט שלא הופעל, משום שהיה גלוי מדי לאש שנורתה עליו מכיוון הכפר הערבי נבי-סמואל..."¹³

ההתקפה על דיר-יאסין הייתה חלק ממבצע "נחשוך" לפריצת הדרך לירושלים, ותואמה עם "ההגנה". הייתה זו חלק מאסטרטגיה כוללת של ה"פורשים", שפעלו עצמאית בירושלים – כיוון שלא נכללה בריבונות מדינת ישראל לפי החלטת החלוקה של האו"ם¹⁴ – אך ניסו להגיע לתיאום עם "עציוני". שיקולים פוליטיים הכשילו את התיאום, למרות שהיו לו הרבה תומכים בדרגי השדה של "ההגנה". כנראה, גם משום כך,

הוצב שאלתיאל לפקד על "עציוני" – מבלי שהיה לו כל רקע בפקוד קרבי, אך הוא היה עתיר ניסיון ב"סיון". מילשטיין בדק את סיפור הטבח, שעשו כביכול ה"פורשים" בדיר-יאסין. כשכובשים מקום יישוב (ובעיקר, כשהלוחמים ומפקדיהם אינם מיומנים בחימה בשטח בנוי) – אין מנוס מקרבנות בקרב האוכלוסייה. כיום קוראים לזה, בלשון נקיה, "נוק סביבתי". השאלה האם בוצע טבח בכפר טבח היא שאלת המפתח. אם התשובה תהיה חיובית, תישאל השאלה: מי עשה זאת?

מלכתחילה, יש די עדויות כי כיבוש הכפר לא צלח בידי אצ"ל ובידי לח"י. כלומר, התכנית המבצעית כשלה כבר בתחילת המבצע והתוקפים סבלו אבדות כבדות. משום-מה הם ויתרו על הפתעה, ולכן, רבו אבדותיהם. כיוון שכך, הם לחמו בחירוף-נפש כדי להשיג מאחז בכפר, אך לא הצליחו להתגבר על הגנתו. הכפר נכבש לבסוף בסיוע יחידת פלמ"ח. גם החזקת הכפר הייתה גדולה ממידותיהם של ה"פורשים".

לכן, יש ספק עקרוני האם עשו ה"פורשים" טבח בתושבי הכפר, או שמא אי-מיומנות הלוחמים ומפקדיהם הביאה לכך שעשרות אזרחים נהרגו בקרב. יש גם עדויות על ירי של צלפים ערביים על נשים ועל גברים מבני הכפר שנלקחו להעברת פצועי ה"פורשים".

במסיבת עיתונאים מפורסמת הודיע רענן, שלא היה בכפר, כי נהרגו 254 איש בכיבוש הכפר – מספר שמצץ מאצבעו, אך התפרסם בכל העולם כאש קוצים. כל העדויות של המשתתפים בקרב – וגם של אנשי "הגנה" והפלמ"ח, שהגיעו לכפר במהלך כיבושו ומיד אחריו מעידות על כמה עשרות הרוגים. יתר על כן, מקורות ערביים אינם נוקבים ביותר מ-107 הרוגים מתושבי הכפר.

ההד גדול, שהפך את דיר-יאסין למשל ולשנינה, נוצר בעקבות מסיבת העיתונאים של רענן, שלא היה בשדה

הקרב, אלא במפקדתו בגבעת שאול הסמוכה. כתוצאה מכך נוצר גל הלם תודעתי שסייע לבריחת הערבים ממקומות אחרים, אך גם הגביה את חומות השנאה בין שני העמים.

על תשתית זו עלה כפורח אדם אחד, הראוי למחקר נפרד – מאיר פילבסקי-פעיל. לטענת מילשטיין, כמעט כל הסיפור על הטבח בדיר-יאסין כרוך בפעיל בלבד. פעיל היה ביחידת "אברהם" של הש"י היהודי – כלומר, עסק ב"סיון". יחידתו פורקה, והוא נשלח לפקד על המשטרה הצבאית בירושלים (עמ' 28). כמובן, פעיל לא אהב את המינוי. לימים, הוא יהיה מפקד ידוע בצבאנו, חוקר היסטוריה צבאית, יחצ"ן של הפלמ"ח ומחנך של חיילי צה"ל – הן כמפקד בית-הספר לקצינים והן כבר-סמכא בעניין אתיקה צבאית ומנהיגות. מה שנאמר במקורותינו – "יהיו עיניך רואות את מוריד" ...

כפעיל מרכזי ב"סיון" (שעד היום אינו מביע שום חרטה על מעשי העוול, שהיה שותף להם בלהט רב), פנה פעיל לממונים הפוליטיים עליו כדי שיבטלו את רוע הגזירה. פעיל הבין כאשורו את המצב הרעוע בירושלים (שבה הייתה אהדה רבה ל"פורשים") ואת חשיבות הפיקוח הפוליטי על פעילות ה"פורשים" – תחום התמחותו המפוקפק – וניסה להעביר את המסר לממונים עליו בתל-אביב. מאמציו עלו בתוהו, ויחידתו פורקה. כשחבריו לחמו בחזיתות השונות, הוא נותר מחוסר תעסוקה בירושלים, כיוון שלא רצה לפקד על המשטרה הצבאית. מאיר פעיל הוא היחיד המעיד על טבח בכפר (עמ' 69). לדבריו, שאין להם כל אישור ממקור אחר בקרב ה"פורשים", ה"הגנה" והפלמ"ח – הוא שהה בדיר-יאסין בשעת הקרב ואחריו. פעיל מספר, שחבר לח"י (משה אדלשטיין, "עמוס"), אותו הכיר כש"עמוס" היה בפלמ"ח, הזמינו לכפר – טענה, המוכחשת מכל וכל. יתר על כן, כפעיל ב"סיון", פעיל היה מוכר לחלק מה"פורשים"

טיפוח והשכחה בידי סוכני הזיכרון

הטבח בשיירת הרופאים לבית-החולים "הדסה" בהר הצופים (שלושה-עשר באפריל 1948), שעה שעברה בשכונת שיח' גיראח ותוכנן כנקמה ערבית על אירועי דיר-יאסין, היה – לפי מילשטיין – מחדל יהודי, המאפיין את תרבותנו הביטחונית מחד גיסא ואת מסורת אי-קבלת האחריות מאידך גיסא. המוסדות הלאומיים האשימו את הבריטים באחריות לטבח – למרות שאלה סיעו לניצולי הטבח בשלב הראשון.

את המחקר הזה ערך מילשטיין עוד בהיותו נער במוסד החינוכי "הדסים", בשנות החמישים. ואין ספק, שמחקרו לא הרבה לו אוהדים בקרב מוריו. הוא מספר על כך בהרחבה בספרו הקודם.¹⁵ דווקא הטבח הבוטה בשיח' גיראח כמעט שנשכח – בעוד שהטבח שלא-אירע-כלל בדיר-יאסין זכור היטב. נראה שסוכני הזיכרון מטפחים את בדותת דיר-יאסין לצורכיהם – והם עדיין נזקקים לשקר הזה – בעוד שאת אירועי הטבח בשיח' גיראח הם מעדיפים לשכוח.

אמת זו חלה, כנראה, גם על הטבח שבצעו אנשי הגדוד השלישי של הפלמ"ח – אנשי חטיבת "יפתח" – שביויים ערביים בכפר עין זיתון שליד צפת, באחד במאי 1948. מעניין לציין כי לכאורה, מורשת הפלמ"ח וטוהר הנשק, שצמחה כביכול בשורותיו, מנחה את צה"ל ואת פטפטניו – כמו מאיר פעיל. ודווקא לחובת לוחמי הפלמ"ח ומפקדיו רשומים הטבח בערביי עין זיתון, הטבח בערביי לוד במלחמת הקוממיות, מעשי ביזה לא-מעטים וכמובן ה"סיזון". כולם חקוקים בעט ברזל על מורשת טוהר הנשק.

כדי להעצים את הפרדוקס – כל כותבי ההיסטוריה של הפלמ"ח ושל ראשיו מתעלמים מאירועי עין זיתון

ותשעה לעומת שלושים ושניים... " (עמ' 79).

מידע מעניין מביא מילשטיין בהערה בצד סיפור הדברים – אודות עמדתו הבלתי-מוסרית של הרב יצחק הרצוג בעניין הטבח שלא-אירע. הרב חתם על כרוז של הוועד הלאומי, שגינה את מבצעי הטבח בדיר-יאסין, וסירב לחזור בו גם כשעמיתו, הרב בן-ציון מאיר עוזיאל, הציג בפניו עובדות שהפריכו את הסיפור הבדוי (עמ' 79). עמדה זו של הרב הרצוג תואמת את יחסו המתנשא והעוין ל"פורשים" – למשל, הרב התפרץ בזעם (לשוני עדינה כאן) כשדבר גורנר סירב לחתום על בקשת החנינה שתוגש לנציב העליון.

בסיכומו של דבר, ההסכם בין האצ"ל לסוכנות היהודית סוכל באמצעות אנשי מפ"ם בסוכנות היהודית וב"הגנה", ונקבר סופית בפרשת "אלטלנה". את פירות הבאזשים של השקר שהפיצו על הטבח בדיר-יאסין, תמשיך מדינת ישראל לאכול – למרות ההשלכה החשובה שהייתה להם בהנעת הערבים להיכנע ולברוח במלחמת הקוממיות.

המיתוס על הטבח בדיר-יאסין לא מת. גם אחרי המהפך בשנת 1977 המשיכו לויצה, פעיל וחבר מרעיהם להפיץ את הבדותה, שהפכה לנשק תעמולתי נגד מדינת ישראל. אף שכל אנשי ה"פורשים", שהיו מעורבים בקרב על הכפר לא שותפו בשלטון החדש, לא הצליחו מנחם בגין אנשיו למחוק את הכתם שהוטל בהם על לא עוול בכפם (עמ' 80-81). עתה ממשיכים את השקר כל מיני גורמי שמאל יהודיים – בחסות הרשות הפלשתיאית. מצא מין את מינו.

כאמור, אין כל הוכחה – פרט לדברי אדם לא-אמין בעליל, שיש ספק אם נכח באירועים כלל – שאכן היה טבח בדיר-יאסין. למרות זאת, מפעלו של מילשטיין יהיה, כנראה, לשווא. המיתוס השקרי כבש לו אחיזה, ולא ירפה גם כשכל גיבורי העלילה ירדו מעל הבימה.

ולמפקדיהם. אין זה סביר, שנכח במקום מבלי שמישהו ראהו (עמ' 71).

בתשעה באפריל דיווח פעיל על הטבח, שכביכול ראה, לישראל גלילי, ראש המפקדה הארצית ב"הגנה". לדיווחיו הצטרף דיווח של יצחק לוי (לויצה), ראש הש"י הירושלמי. אך מעשה שטן: בתארו את הטבח, כביכול, בספרו, הסתמך לויצה על עדות פעיל.

טענות פעיל והתנא-דמסייע שלו לויצה נדחות לחלוטין על-ידי חוקרים מאוניברסיטת ביר-זית, שאמדו את מספר ההרוגים הערביים בכיבוש הכפר בכ-107 איש (עמ' 64).

מסקנת מילשטיין: דו"ח פעיל מפוברק, והוא היטה דו"חות אחרים – מסיבות פוליטיות. למשל – את הדו"ח המאוחר של מרדכי גיחון (איש מודיעין ב"עציוני"; לימים – סא"ל ופרופ' באוניברסיטת תל-אביב), שלא כלל בדו"ח הראשוני שלו על כיבוש דיר-יאסין כל דיווח על טבח כביכול באנשי הכפר, ורק אחר כך כתב דו"ח מתקן, בהשפעת פעיל (עמ' 72).

לטענת מילשטיין, לפברוק הסיפור על טבח בדיר-יאסין הייתה מטרה פוליטית: להדוף את הלחץ של אבא הלל סילבר, מנהיג ציוני ארצות-הברית, לכלול את ה"פורשים" בצבא היהודי, שעומד לקום, ובקואליציה (עמ' 75). התביעות הללו עמדו בניגוד מוחלט לאינטרסים של מפ"ם – המפלגה החדשה, שהקימו באיחודן "התנועה לאחדות העבודה" (לשעבר – סיעה ב' במפא"י) ו"השומר הצעיר" – האם הפוליטית של הפלמ"ח. ההסכם בין האצ"ל לסוכנות היהודית נחתם בשבעה במארס, ואושר בהנהלת הסוכנות בתשעה באפריל. הוועדה הפוליטית של הוועד הפועל הציוני הייתה צריכה לאשררו עד חצות בשנים-עשר באפריל – מועד נעילת מושב הוועד הפועל הציוני. "אירועי דיר-יאסין היו אמצעי להשגת המטרה [מניעת ההסכם] ... [אך] ההסכם אושר ברוב של שלושים

— פרט למה שהותירה נתיבה בן-יהודה בספרה, *מבעד לעבותות*.¹⁶ בן-יהודה הייתה קצינת חבלה ב"יפתח", וזיכרונותיה ממלחמת הקוממיות שופכים אור אחר על כמה אירועים במהלכה.

חטיבת "יפתח" תכננה לכבוש את ביריה ואת עין זיתון, כדי לשחרר את החסימה על הכניסה לרובע היהודי של צפת. המבצע תוכנן בסוף אפריל 1948, ונדחה שוב ושוב בגלל מזג-האוויר. בשלושים באפריל פסק הגשם, והמבצע לכיבוש עין זיתון יצא לדרך (עמ' 121). הגדוד השלישי הסתער בלילה, הלוחמים הערביים ברחו מהכפר, והותירו בו את רוב תושביו. עם בוקר נכבש גם הכפר ביריה. "... מעין זיתון גירשנו את כל הילדים, הנשים והזקנים. הם הפיצו סיפורים. כך הבשיל המהלך הבא, כיבוש צפת" — סיפר משה קלמן, המג"ד (עמ' 123).

כמו אחרי דיר-יאסין, המיתוס של הכיבוש הישראלי "האיום", שהעצימו ערביי ארץ-ישראל ("הם הפיצו סיפורים"), סייע לשבור את התנגדות הערבים לכיבוש צפת, שלימים תואר כ"ניס".

בן-יהודה מספרת על מעשי ביזה שעשו שם אנשי הפלמ"ח ומפקדיהם.¹⁷ כמובן, שפרט זה הוכחד בהיסטוריוגרפיה ובספרות על מלחמת הקוממיות, ולא נותר לו כל זכר — כיוון ש"יפי-הבלורית" תוארו כעלית המוסרית של התנועה הציונית וכעלית המשובחת של תנועת הפועלים העברית, והוצגו כ"בן הנבחר" של הישראלים.

למחרת הכיבוש החלו מעשי הטבח בכפריים, שנותרו בכפר עין זיתון. "... כמאה שבויים [כזכור, אזרחים לא-חמושים — אבי"ץ] נרצחו אחרי כיבוש הכפר ..." (עמ' 126) מבלי שהגדוד השלישי, שתפס את כפרם, הגן עליהם. אחר כך הורה המג"ד קלמן לסלק כל הוכחה לרצח השבויים (עמ' 125).

מה הקשר?

האם יש קשר בין שלושת מעשי הטבח?

- הטבח בדיר-יאסין הוא בדוּתה, שהפיצו גורמים פוליטיים על מנת לסכל את אחדות המחנה הציוני ערב הקמת המדינה, מתוך חשש פן יקופח חלקם במנעמי השלטון ובקופה הציבורית.
- את הטבח בשיחי גיראח ניתן היה למנוע. חטיבת "עציוני" והפלמ"ח לא עשו את המוטל עליהם, והסכנות היהודית האשימה את הבריטים באחריות לטבח.
- הטבח בעין זיתון הוסתר, כדי לא לפגוע בקידומו של יגאל אלון.

לפיכך, הקשר היחיד, שניתן לטוות ביניהם הוא, אליבא דימילשטיין, "תרבות הביטחון הישראלית". זו, לדבריו, מבוססת על מיתוסים, על אי-מקצועיות ועל אי-חקירת האמת. כתוצאה מכך מושחת הביטחון הישראלי, ומנציח את השקר — על מנת ליצור הגמוניה של מפא"י על המדינה ועל מערכת ביטחונה. מילשטיין סבור, שההתעלמות מהאמת — בסיוע היסטוריונים מגויסים — שירתה את העלית הביטחונית ואת העלית הפוליטית. היא אפשרה את שלטון עד המהפך בשנת 1977 (ואולי גם מעבר לכך). ההתעלמות מהאמת דרדרה את צה"ל, שמלכתחילה היה מיליציה לא-מקצועית, עד שהגיע לשפל תפקודו במלחמותינו ארוכות-השנים בדרום לבנון ובדיכוי התקוממות הערבים ביהודה, בשומרון ובעזה. ■

הערות

1. לא רק שהדרכים העוקפות לירושלים מופו אחרי מאורעות תרצ"ו-תרצ"ח (כפי שמספר אליהו בן-חור, שפיקד אז על מחוז ירושלים ב"הגנה", בספר זיכרונותיו), אלא שהיו שהשתמשו בהן גם לפני ש"גילוי" פתאום את "דרך בורמה", וסללה למעבר משאיות. בין

1. השאר — שימשו הדרכים הללו את לח"י לתספק את כוחותיו בירושלים. כלומר, הבעיה הייתה אי-רצון לעשות מעל ומעבר למען העיר הנצורה.
2. ירושלים העתיקה במצור ובקר, תל-אביב: מערכות, 1957.
3. אהרן לירון, "טראומת הנפילה בשבי", ערים בלילה — עמותת חיילי צה"ל שהיו בשבי האויב, נגיש אלקטרונית: <http://www.erim-pow.co.il/article.php?id=49> .
4. חוקרי היומנים הם אל"מ (בדימוס) גרשון ריבלין וסא"ל (בדימוס) אלחנן אורן.
5. כנראה, העמותה לחקר כוח המגן ליד יד טבנקין. אפשרות אחרת — העמותה הישראלית להיסטוריה צבאית.
6. לירון, "טראומת הנפילה בשבי", שם.
7. שלמה שמיר, "...בכל מחיר — לירושלים", תל-אביב: מערכות, 1994.
8. יצחק לוי, *תשעה בקיץ*, תל-אביב: מערכות, 1986.
9. אליהו בן-חור, *לצאת את הגדר*, תל-אביב: מערכות, 1985. בן-חור מונה לאלוף בתחילת מלחמת הקוממיות, אך הסתכסך עם דוד בן-גוריון, ועזב את המטכ"ל. הוא התגייס שוב, בשמו הקודם (כהן), ושירת כל המלחמה כנהג זחלים בחטיבת "גבעתי".
10. כמעט שאין ביקורת ציבורית על הנעשה בארכיון צה"ל. למיטב ידיעתי, הביקורת הציבורית האחרונה עליו הייתה בשנת 2006, כשוועדת חוק, חוקה ומשפט של הכנסת דנה בשחרור מסמכי ועדת אגרנט לחקר מלחמת יום הכיפורים לעיון הציבור.
11. ספר חשוב בסוגה בדיונית זו הנו אנשי מנפילוב המיתולוגי, שנקאו הרבים גדולים ממעלותיו המעטות — כיוון שהפך ברבות הימים לקריאת-חובה בבית-הספר לקצינים.
12. על הקשר האווירי לירושלים בתש"ח — ראו אורי דרומי "ירושלים לא נותקה — שדות-התעופה של הבירה בתש"ח", עידן, 2, ירושלים: יד בן-צבי (מהדורה חמישית מתוקנת), 1983, עמ' 104-110.
13. דרומי, 1983, עמ' 107.
14. עד כדי כך, שלממשלת ישראל היה קונסול בירושלים — כנראה, אברהם בירן (לימים ארכיאולוג ידוע). ד"ר דב יוסף הוגדר כמושל ירושלים, וחטיבת "עציוני" צורפה לצה"ל רק בסוף 1948.
15. גדעון אריאל ואורי מילשטיין, *על מה חלמנו. אגדת הדסים*, רמת אפעל: שרירות, 2006, עמ' 251 ואילך.
16. ירושלים: דומינו, 1985.
17. בדומה למה שנעשה בירושלים ובמקומות אחרים.